

№ 1 Дәріс. Кіріспе. Тоқыма материалтану пәнінің басқа ғылымдар саласымен байланысы. Тоқыма материалдардың анықтамалары. Тоқыма материалдардың жалпы жіктелуі.

Сабақтың жоспары

1. **Тоқыма Материалтану** пәнінің маңызы, мақсаты және міндеттері.
2. Тоқыма материалтанудың **басқа ғылымдармен** (химия, физика, инженерия, дизайн) өзара байланысы.
3. **Тоқыма материалдарының** негізгі анықтамалары (талшық, жіп, мата, тоқыма бұйым).
4. Тоқыма материалдардың **жалпы жіктелуі** (шығу тегі, құрылымы, қолданылуы бойынша).

Дәрістің мазмұны

1. Тоқыма Материалтану Пәнінің Маңызы

Тоқыма материалтану – талшықтардың, жіптердің және тоқыма бұйымдарының құрылысын, қасиеттерін, өндірілу технологиясын және осы қасиеттердің пайдалану процесінде қалай өзгеретінін зерттейтін ғылым.

- **Мақсаты:** Тоқыма материалдардың қасиеттерін (беріктік, тозуға төзімділік, гигиеналық қасиеттер және т.б.) оңтайлы ету және олардың сапасын бақылау әдістерін анықтау.
- **Міндеттері:** Материалдардың құрылымы мен қасиеттері арасындағы байланысты орнату; жаңа талшықтар мен бұйымдарды жасау үшін ғылыми негіз қалау; тоқыма өндірісінің экологиялық және экономикалық тиімділігін арттыру.

2. Басқа Ғылымдар Саласымен Байланысы

Тоқыма материалтану – **пәнаралық** сипаттағы ғылым. Ол бірнеше негізгі салалармен тығыз байланыста:

Ғылым Саласы	Байланысының Сипаты
Химия	Талшықтардың молекулалық құрылымын зерттеу, бояу және әрлеу процестері, синтетикалық және жасанды талшықтарды (полиэстер, вискоза) алу технологиясы.
Физика	Материалдардың механикалық (беріктік, деформация), жылулық (жылу өткізгіштік), электрлік және оптикалық қасиеттерін өлшеу және талдау.
Машина жасау	Талшықтарды өңдейтін, жіп иіретін және мата тоқитын тоқыма жабдықтарын жобалау және жетілдіру.
Дизайн және Сән	Жаңа маталардың эстетикалық (түсі, өрнегі, фактурасы) және функционалдық (қатпарлану, иілу) қасиеттерін зерттеу.
Экология	Өндірістің қоршаған ортаға әсерін бағалау, қалдықсыз технологияларды енгізу және қайта өңделетін талшықтарды пайдалану.

3. Тоқыма Материалдардың Анықтамалары

Тоқыма материалтанудағы негізгі терминдер:

- **Тоқыма Талшық (Талшық):** Тоқыма өнімдерін (жіп, мата) жасау үшін пайдаланылатын, белгілі бір ұзындыққа, жіңішкелікке және беріктікке ие бастапқы, икемді дене.
- **Жіп (Иірілген жіп):** Бір-біріне ширатылған талшықтардан тұратын, ұзын әрі берік өнім. Бұл мата, трикотаж және тоқыма емес материалдарды жасаудың негізгі элементі.
- **Мата (Тоқыма):** Екі бағытта (өркеш және арқау) тік бұрыш жасап, белгілі бір тәртіппен айқастырылған жіптерден тұратын, тоқу станогында алынатын жазық құрылымды материал.
- **Трикотаж (Өрілген мата):** Бір немесе бірнеше жіптің ілмектер арқылы өзара байланысынан түзілген иілгіш және серпімді материал.
- **Тоқыма Материалы:** Жалпы алғанда, талшықтардан немесе жіптерден жасалған және киім тігуге, техникалық немесе тұрмыстық мақсаттарға қолданылатын кез келген өнім (мата, трикотаж, тоқыма емес материалдар).

4. Тоқыма Материалдардың Жалпы Жіктелуі

Тоқыма материалдары әртүрлі белгілері бойынша жіктеледі:

А. Шығу Тегіне Қарай (Талшықтардың Түрі):

1. Табиғи талшықтар:

- **Өсімдік текті:** Мақта, зығыр (лен), жүт, кендір.
- **Жануар текті:** Жүн (қой, түйе, ешкі), табиғи жібек.
- **Минералды текті:** Асбест (қазіргі таңда қолданылуы шектеулі).

2. Химиялық талшықтар:

- **Жасанды талшықтар:** Табиғи полимерлерді өңдеу арқылы алынады (мысалы, вискоза, ацетат, мыс-аммиактық талшықтар).
- **Синтетикалық талшықтар:** Синтетикалық полимерлерді химиялық синтездеу арқылы алынады (мысалы, полиэстер, полиамид (капрон/нейлон), полиакрилонитрил).

Б. Құрылымына Қарай:

1. **Талшықты материалдар:** Иірілген жіп (бір қабатты, көп қабатты).
2. **Маталар:** Тоқылған, арқау мен өркеш жіптерінен тұрады.
3. **Трикотаж:** Ілмектер арқылы өрілген материалдар.
4. **Тоқыма емес материалдар:** Талшықтарды механикалық, химиялық немесе термиялық әдістермен бекіту арқылы алынған материалдар (мысалы, флизелин, спанбонд).

В. Қолданылу Мақсатына Қарай:

1. **Киімдік:** Үстіңгі киім, іш киім, жейделік маталар.
2. **Тұрмыстық (Декоративтік):** Перделер, жиһаздық маталар, көрпелер.
3. **Техникалық (Арнайы):** Филтрлік маталар, геотекстиль, медициналық маталар, қорғаныс киімдеріне арналған материалдар.

Бақылау сұрақтары (өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар)

1. Тоқыма материалтану пәнінің мақсаты мен міндеттерін қалай түсіндіресіз?

2. Тоқыма материалтану қандай негізгі **екі ғылым саласымен** ең тығыз байланысты және бұл байланыс немен сипатталады?
3. "Талшық", "Жіп" және "Мата" терминдерінің **бір-бірінен айырмашылығы** неде? Әрқайсысына қысқаша анықтама беріңіз.
4. Тоқыма талшықтары **шығу тегіне қарай** қалай жіктеледі? Әр топқа кемінде **екі мысалдан** келтіріңіз.
5. Мата, трикотаж және тоқыма емес материалдардың **құрылымдық айырмашылықтарын** сипаттаңыз.
6. Қазіргі заманғы тоқыма өндірісінде **экология** ғылымының рөлі қандай?

Әдебиет:

Негізгі әдебиеттер

- Каримов, С.С. Тоқыма өндірісінің материалтануы [Текст/Электронный ресурс] : оқу құралы / С. С. Каримов, Г. С. Болыс. - Алматы : Эверо, 2020. - 260 б. - ISBN 978-601-310-212-2
- Текстильное материаловедение. Лабораторный практикум [Текст/Электронный ресурс] : учебное пособие / Ю. С. Шустов, С. М. Кирюхин, А. Ф. Давыдов. - 3-е издание. - М : Инфра-М, 2020. - 341 с. - ISBN 978-5-16-011720-1. - ISBN 978-5-16-104106-2
- Джанпаизова, В.М. Тоқыма материалтануы [Текст] : оқу құралы / В. М. Джанпаизова, Г. Ш. Аширбекова, А. А. Тұрғанбаева. - Алматы : Эпиграф, 2021. - 208 б. - ISBN 978-601-255-172-3

Қосымша әдебиеттер:

- Материаловедение (Дизайн костюма) [Текст/Электронный ресурс] : учебник / Е. А. Кирсанова, Ю. С. Шустов, А. В. Куличенко, А. П. Жихарев. - М : Вузовский учебник, 2021. - 395 с. - ISBN 978-5-9558-0242-8
- Бузов, Б.А. Материалы для одежды. Ткани [Текст/Электронный ресурс] : учебное пособие. - М : ФОРУМ, 2018 ; : Инфра-М. - 224 с. - ISBN 978-5-8199-0510-4. - ISBN 978-5-16-005413-1